

Lucas van der Werf, van bakker tot ijsfabrikant

Wat loopt een mensenleven vaak anders dan je verwacht en hebt gepland. Vele lezers zullen de voorbeelden voor het grijpen hebben; wellicht is Uw eigen leven volstrekt anders verlopen dan U had gedacht, gewenst of gehoopt. Gelukkig hoeft dat lang niet altijd te betekenen dat de werkelijke levensloop minder goed en interessant is, maar een deel van je idealen moet je doorgaans wel inleveren. Voor Lucas van der Werf beantwoordde het leven ook niet aan zijn jeugdige verlangens. Hij wilde onderwijzer worden en moest nog een jaartje naar de kweekschool in Sneek eer hij voor de klas zou staan. Maar toen greep het noodlot in en verongelukte zijn oudste broer op de Reeuwijkse Plas-sen, zoals we in de vorige Driuwplle hebben kunnen lezen. Door het overlijden van Gosse moest Lucas de kweek-school voortijdig verlaten om mee te werken in de bakkerij. “Aan een onderwijzer heb ik niks”, zei zijn vader en dus (!) trok Lucas toen maar de bakkerskiel aan.

Laten we even een generatie teruggaan en beginnen met Sjoerd van der Werf (11-2-1885 tot 17-9-1963). Na de lagere school kwam Sjoerd eerst een tijdje bij een boer terecht, waarna hij melk-knecht in Duitsland werd. Bij terugkeer in Nederland maakte hij zich het bakkersvak eigen bij een bakker in Balk.

Sjoerd trouwde in 1909 met Geertje Grutter (van 30-6-1883 tot 23-9-1968) die uit Heerenveen afkomstig was. Samen begonnen zij rond 1912 het bakkersbedrijf in Woudsend, waartoe zij een al bestaande bakkerij aan de Midstraat overnamen. De vorige eigenaar, Siebe Kouwenhoven, was een man die aan toevallen leed en wel heel tragisch aan zijn eind was gekomen. Een bakkersoven werd in die tijd namelijk gestookt met takkenbossen die als gloeiend afval na het stoken in een “gloedebak” (een grote vierkanten blikken bak) werden gedaan om, na afkoeling, opgeruimd te worden. Op een dag kreeg bakker Kouwenhoven, net nadat de “gloedebak” was gevuld met de inhoud van de hete oven, een toeval en viel met zijn hoofd in die bak. Over de gevolgen daarvan hoeven we hier niet uit te wijden. Dat de één zijn dood de ander zijn brood is, werd nu wel heel letterlijk bewaarheid. Sjoerd en Geertje namen de bakkerszaak over en werden één van de 4 bakkers in Woudsend. Er bestaat een opname van die 4 bakkers terwijl ze op de hoek van de Oosterdijk te Sneek lopen nadat ze gezamenlijk een vakbijeenkomst hebben bezocht. Van l.n.r. ziet U Sjoerd van der Werf, Fedde Visser, Klaas Buwalda en Anne Westra.

Het echtpaar Van der Werf kreeg 3 kinderen, Gosse (1910), Lucas (1918) en Douwe (1926), dus om de 8 jaar een zoon erbij. Tweede zoon, Lucas, geboren op de dag dat vrede werd gesloten in de Eerste Wereldoorlog en derhalve op 11 november 1918, werd op zijn vaders “verzoek” tot een vak veroordeeld, dat niet zijn voorkeur had gehad. Een bakker in hart en nieren zou hij dan ook niet wor-

den, al was hij wel een goede bakker. Het assortiment bakkerswaren was ongeveer hetzelfde als dat van de andere Woudsender bakkers. En evenals bij dezen werden de waren niet alleen in de winkel verkocht, maar moest men ook de boer op tot naar het huidige Elahuizen, dat op woensdag en vrijdag werd bediend met de bakkerskar.

Van het bezorgen van brood en banket hebben we 3 aardige foto's. Allereerst een circa 15-jarige Lucas op de fiets met draagrek boven het voorwiel waar normaliter de grote korf vol bakkerswaren op stond. Vervolgens twee foto's die beiden gemaakt zijn bij de boerderij van nu Stoffel Visser in Ypecolsga: de motor bakfiets B 18555 met stoere rechthoekige bak en een nieuwere, gestroomlijnde versie met hetzelfde kenteken.

En nu komt er een prachtfoto uit 1950 van de oude bakkerij voordat er een nieuwe oven, een douche e.d. kwamen. In het midden zien we Sjoerd met een bakblik bezig terwijl rechts van hem Lucas op een werkbank met meel in de weer is.

Hij rookt daarbij een sigaretje en je zou hem haast willen toeroepen: Lucas kijk uit, zo meteen valt de as er af en kun je opnieuw beginnen. Tussen de heren in hangt een bordje met mondstukjes van diverse grootten om slagroom op taarten te kunnen spuiten. Een schitterende opname van 2 bakkers in vol bedrijf onder het welwillend toezien van Lucas' echtgenote Harmke en dochter Geertje.

Ja, Lucas-Harmke, hoe lang hebben Woudsenders die combinatie al niet gekend. Wat weinigen echter zullen weten is dat zij elkaar al vanaf de 4-jarige leeftijd kenden en op de lagere school al "schooltje-verkering" kregen! Harmke de Jongh, geboren in 1919, ging als kleuter al schommelen in de tuin van Van der Werf achter de bakkerij en raakte zo met Lucas bevriend. Op de lagere school zei Lucas, toen hem gevraagd werd wat hij later wilde worden, "ik word dominee en Harmke dominees mevrouw".

Toen Harmke 17 jaar was raakte de verkering echt aan en ging nooit meer uit. Als dochter van Jan Molkrider werd zij op 14-jarige leeftijd naaister bij Modemagazijn Eringa in Sneek, waar zij het eerste jaar één gulden per week verdiende. Zij ging er meestal op de fiets naartoe maar kreeg daarvoor geen vergoeding. Gelukkig werden de verdiensten later wel beter. In de oorlogsjaren was ze naaister aan huis o.a. bij de echtgenotes van Julius en Berend Okma en bij mijn moeder voor f. 2,- per dag. De verkering verliep voorespoedig en op 16 december 1943 trouwden Lucas en Harmke. Zij kregen 3 dochters, Froukje, Geertje en Janny die alle drie in het onderwijs terecht kwamen, een beroep dat voor hun vader destijds niet was weggelegd.

We laten hier nog een foto zien waarop Lucas en Harmke in de deuropening van hun winkel staan.

Vader Lucas was bakker geworden maar toen hij de kans kreeg de ijsbereiding en -verkoop van Buwalda over te nemen, lokte dat hem zeer. Buwalda had sinds ongeveer 1948 ijs verkocht via een loket in de steeg. Ik weet nog als de dag van gister dat ik daar mijn allereerste ijsje kocht; voor een stuiver kreeg je daar zo'n overheerlijk hoornetje vol roomijs. Buwalda vertrok naar Wieringerwerf en bood Lucas aan de ijsmachine, ijsco-kar e.d. over te nemen. Hij moest er een nachtje over slapen want echtgenote Harmke was er tegen. Maar na een rusteloze nacht zei Lucas: "Ik doe het toch!".

En zo begon, naast de bakkerij, in april 1953 in de woonkeuken de ijsbereiding met een kookketel van 30 liter inhoud. Van de ingrediënten melk, suiker, vet en bindmiddel werden heerlijk schepijs en choco-dips vervaardigd. In de woonkamer aan de Midstraat werd, naast de ingang tot de bakkerswinkel, een loket gemaakt voor de ijsverkoop aan dorpsgenoten. Volgens de herinnering van Ineke van der Schaaf-Boukes zochten de kinderen de afgesabbelde stokjes van de straat, want als er 3 gaatjes in het stokje zaten of als er een tekst op stond, dan kreeg je in ruil voor de opgeraapte stokjes een gratis ijsje.

De ijsverkoop liep prima en na een jaar werd al een grotere ijsmachine aangeschaft die in het pakhuis met de meelopslag werd geïnstalleerd. Met deze machine werd ijs gemaakt voor verpakte ijsjes, al gebeurde de verpakking aanvankelijk nog handmatig. Er kwam een diepvrieskast van 1000 liter om een grotere voorraad te kunnen maken en deze langer goed te kunnen houden. Ook ijsworsten gingen tot het assortiment behoren. Dat waren lange stangen ijs die als worstjes in stukken werden gesneden. Al naar gelang de prijs van 5, 10 of 25 cent kreeg je dan een dikkere plak tussen 2 heerlijke ronde koekjes. En maar hopen dat de verkoper ruim zou snijden. Of dat je het einde van de worst zou krijgen, want die plak viel vaak wat dikker uit.

In Amsterdam had Lucas een cursus ijsbereiding gevolgd en al spoedig probeerde hij zelf verschillende smaken uit. Hij deed er wat meer room en suiker bij dan de concurrentie, wel wetend dat Friezen zoetelijk aangelegd zijn en succes bleef niet uit. Steeds meer schepijs, verpakte ijsjes, ijslollies en choco-ijsjes werden er verkocht. Een mij nog bekende reclamekreet uit die tijd was "Eis Van der Werf's ijs", een leuk gevonden woordspeling.

Voor dag en dauw deed Lucas van der Werf zijn werk als bakker en 's middags ging hij erop uit nieuwe klanten voor de ijsverkoop te winnen. Dat lukte uitstekend en al spoedig had hij in de hele Zuidwesthoek zijn klanten. Er kwamen steeds meer vrieskisten bij particulieren, winkels, dorpshuizen enz. en daardoor kreeg Van der Werf steeds meer wederverkopers. Ook bij dorpsfeesten en sportdagen werd er steeds meer ijs verkocht. Bij inschrijving kon de alleenverkoop van ijs worden verkregen. Zo bijvoorbeeld tijdens de sportdagen op zaterdag en zondag in Joure. Nu werkte Lucas principieel niet op zondag en daarom bracht hij al op zaterdagavond 6 kisten met ijs naar Joure. Helaas brak er die nacht een hevig onweer uit met veel regen en vond de sportdag 's zondags geen doorgang. De maandag erna kon Lucas de 6 kisten met gesmolten ijs, totaal ongeschikt geworden voor de verkoop, weer ophalen. Maar het kon ook anders verlopen, zoals toen Lucas met f. 1.000,- de hoogste inschrijver was voor een hele feestweek met shows en concoursen etc. in Rijs. Toen het feest in een tent 's maandagsavonds werd geopend, moesten de genodigden over het uitgestrooide stro lopen vanwege alle regen van de laatste dagen. De sprekers waren door de op de tent kletterende regen niet te verstaan en Lucas maakte zich ernstig zorgen over zijn verdiensten. Maar, o wonder, 's dinsdags scheen de zon volop en werd het een warme week zodat het ijs haast niet aan te slepen was. Toen aan het einde van die week 's zaterdagavonds opgeruimd werd begon het opnieuw te regenen, maar toen had Lucas de zeer goede buit wel binnen.

Op 30 juni 1960 werd in de bakkerij het laatste brood verkocht. De fabricage en verkoop van ijs had zo'n vlucht genomen dat beide bedrijven niet meer te combineren waren. En aangezien het ijs veel lucratiever was werd de keuze gemakkelijk gemaakt.

Het rayon waar Ijsfabriek Van der Werf haar product leverde, breidde zich uit van Harlingen tot Leeuwarden en van Appelsga tot Emmeloord. Het seizoen liep van begin maart tot eind september en in de wintermaanden hield Lucas zich onledig met de verkoop van vrieskisten en koelkasten aan particulieren en stond daarmee op beurzen.

Voor het toenemende volume van de omzet waren regelmatig nieuwe machines nodig, al werden die vaak tweedehands aangeschaft. Daartoe ging Lucas eens met Hette Roelevink naar Amsterdam maar kon het adres waar ze moesten zijn, maar steeds niet vinden. Urenlang sjouwden ze rond en het was al 2 uur 's middags toen ze nog niets te eten hadden gehad. Het werd Hette te veel en hij klaagde "As ik no gjin iten krij, dan yt ik myn sjaal op". In huize Van der Werf werd het een staande uitdrukking; als iemand honger kreeg weerklonk al gauw de kreet "As ik no gjin iten krij, dan yt ik myn sjaal op".

We laten nu een viertal foto's zien die zijn gemaakt in Ijsfabriek Van der Werf. Allereerst een foto van Hette Roelevink die in 1954 als 17-jarige bakkersknecht was begonnen en inmiddels chef ijsbereiding was geworden. Op de foto zien we hem bezig een ijsworst te verpakken met op de achtergrond een vriezer voor schepijs. Op de volgende afbeelding zien we Hette met hulpkrachten Sietse de Jong en Ruurd Nijholt handmatig kuipjes met ijs vullen. Dan komt er een foto van de ijsmachine met links daarvan een verdeelmachine voor ijs op stokjes, waarvan Hette er 32 aan de trekker vasthoudt op de vierde afbeelding.

De voorspoedige gang van zaken met de ijsfabriek vereiste heel wat personeel. Natuurlijk hielpen Harmke en de drie dochters mee, maar ook de burens, Jelle en Wijtske Langeraap verleenden vaak hun zeer gewaardeerde hulp. Behalve drie vaste krachten tijdens het seizoen waren er soms wel 8 vakantiewerkers zoals Jan R. de Boer, Griet de Boer, Durk Nauta en gymleraar Van der Pol.

De verkoop per bakfiets en later ook per auto geschiedde door vele medewerkers. Wouter Bijlsma, Gabe de Vries en Wouter Glashouwer verkochten veel ijs tijdens dorpsfeesten. Tjalling Glashouwer ging met mooi weer op zaterdag met de bakfiets naar omliggende dorpen en stond in de Sneekweek op het starteiland met de ijsco-*kar*. Jan Plantinga, Wiebe van der Pol, Bart Sonsma en anderen hielpen mee met het bezorgen van ijs bij de wederverkopers.

Op de hoek Vosselaan/Straatweg stond Gerard Visser jarenlang ijs te verkopen. Het waren zeker drukke tijden maar financieel ook goede tijden. In 1967 kwamen Hette Roelevink en zijn vrouw Annigje in de zaak aan de Midstraat te wonen en verhuisden Lucas en Harmke naar De Poel in Woudsend. Eindelijk werd het leven iets rustiger al konden actieve mensen als Lucas en Harmke natuurlijk niet echt stilzitten. Lucas was en bleef een echte verkoper, wat ook wel blijkt uit de volgende anekdote: Op een stralende zondag, na de kerkgang, liep Lucas met een groepje mannen op huis aan. Eén van hen zei "Nou Lucas, it is krekt dyn waer" (Nou Lucas, het is jouw weertje wel, nietwaar), waarop Lucas reageerde "Het moet nog veel warmer worden, zodat de mensen nog net zuchtend kunnen uitbrengen: ijs....., ijs.....".

In maart 1973 moest Lucas een zware operatie ondergaan waarbij een long werd weggenomen. Bij warm weer, en dus juist in de drukste tijd, kreeg hij nauwelijks lucht genoeg en werd het allengs moeilijker voor hem het bedrijf te runnen. Een bedrijfsopvolger had hij niet, want de drie dochters kwamen in het onderwijs terecht en geen der schoonzoons voelde ervoor het bedrijf straks voort te zetten. Het was daarom een goede uitkomst dat Campina uit Eindhoven het bedrijf in 1975 wilde overnemen omdat men verder in Friesland wilde penetreren. Lucas kon als vertegenwoordiger bij hen in dienst treden en naar eigen behoefte werken. Als vertegenwoordiger kwam de goedlachse en vlotte Lucas in een team verkopers terecht en dat beviel hem prima.

Zijn chef ijsbereider, Hette Roelevink verhuisde naar Wolwega waar de fabriek van Campina stond.

Nog jaren stond Lucas op beurzen in diverse plaatsen in Nederland. Tijdens zo'n beurs in Zuidlaren stierf Lucas in het harnas, op 9 februari 1982.

Harmke bleef nog twee jaar in Woudsend wonen en verhuisde toen naar Sneek. Zij was naast alle drukke werkzaamheden als bakkersvrouw en

echtgenote van een ijsfabrikant ook actief geweest bij Dorpsbelangen, het Dorpshuis, Groene Kruis, N.C.V.B. e.d. Nu was zij op een leeftijd gekomen dat al die functies ophielden en nu Lucas er ook niet meer was, kreeg ze het gevoel dat zij als het ware nog eens een nieuwe start moest maken. Gedecideerd als zij is, verkocht zij haar huis en zat binnen vier weken in Sneek, waar zij op 1 maart j.l. haar 80^e verjaardag in heel goede gezondheid mocht vieren.